

The versificational and genre-thematic features of first in national literature crown of the crowns as a constituent of king crown of sonnets of poet Yuriy Nasarenko from Sumy are considered in the article.

Key words: sonnet, crown of sonnets, crown of the crowns.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.ф.н, ст.викл. Нестелеєв М. А.

УДК 821.161.2 – 343.09

Н. П. Смірнова

ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК ХХ ст.

Одним із вагомих компонентів організації тексту є заголовок. Потракування заголовків розкриває розуміння внутрішнього “я” автора, суспільних умов, літературний контекст, традицію доби, у яку твір був написаний. Як один з вагомих компонентів організації тексту заголовок неодноразово ставав об’єктом зацікавлення вчених різних напрямків: І. Арнольд, Л. Бойка, В. Виноградова, Л. Грицюка, Є. Джанджакової, А. Загнітко, Ю. Карпенка, Н. Кожиної, С. Козлова, Л. Коробової, А. Мойсієнка, Ф. Нікітіної, О. Пешковського, О. Потебні, Л. Ставицької, С. Суворова, О. Траченка, С. Форманової, Л. Шевченка та ін.

Робилися неодноразові спроби аналізу функцій заголовків. Саме розбір функцій у працях різних науковців дає уявлення про ту роль, яку вони виконують. Об’єктами аналізу ставали заголовки ліричних, прозових, драматичних творів, публіцистичних виступів, газетних та журнальних статей. Проте на сьогодні немає окремого дослідження, де розглядалися б характерні особливості заголовків українських літературних казок, що і зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є з’ясування особливостей заголовків літературних казок ХХ ст., їх зв’язку із жанровою природою творів.

Зосереджуючи увагу на заголовках літературних казок, насамперед варто врахувати їх жанрові особливості. На сьогодні маємо ряд ґрунтовних студій літературної казки, у яких робиться спроба визначення її жанрової дефініції. У дослідженнях є досить поширеною думка про фольклорні джерела жанрової матриці літературної казки. Тому аналіз таких авторських творів відбувається через кореляцію з уснопоетичними текстами. Назва казок у фольклорі зумовлюється певними особливостями, які корелюються із природою уснопоетичного твору. Анонімність та колективність творення текстів усної словесності

відображає загальний культурологічний контекст, особливості народного світосприйняття. Специфіка фіксації фольклорних текстів в цілому, та казок зокрема, виявляють варіативність збережених назв творів. У цьому випадку слід також враховувати, що варіативність є однією із характерних рис уснопоетичних текстів. На збережених назвах фольклорних творів могли позначитися як втручання записувача, так і інформатора, оповідача казки, що особливо виявляється на початковому етапі становлення фольклористики. Так, М. Костомаров у 40-х роках XIX ст. публікує казку під назвою “Торба”, яка в усному побутуванні відома під назвою “Про дві торбинки”. У фольклорній традиції назви казок виконують номінативну та інформативну функції. Для фольклорної казки найчастіше використовуються заголовки персонажні та такі, що окреслюють основну тему казкового тексту. Не відкидаючи спорідненості літературної та фольклорної казки, варто зазначити, що авторські твори мають досить відмінні й значно ширші функції заголовків.

Орієнтуючись на класифікацію російської дослідниці А. Ламзиної [1, с. 252], заголовки літературних казок поділяємо на такі групи: заголовки, що презентують основну тему чи проблему, відображену автором у творі (“Чому кріт не з’являється на світ”, “Чому в зайця не болять зуби” М. Стельмаха, “Про Тхора-Тхорища” М. Жука); персонажні заголовки (“Цар Плаксій і Лоскотон” В. Симоненка, “Чотири вітри” П. Воронька, “Мисливець Хрін та його пси”, “Водяничок” О. Олеся); заголовки, що створюють сюжетну перспективу твору (“Як починається весна”, “Як ремез розбив кригу” М. Стельмаха, “Сон української ночі, або Мандрівка козака Мамає довікола світу” І. Чолгана); заголовки на позначення часу і простору (“Лісова казка”, “Хатка в березовім лісі” М. Стельмаха). Варто відзначити, що у казкотворчості одного письменника можуть бути присутні різні типи заголовків. Так, власне у незначному за обсягом казковому доробку М. Стельмаха простежуються всі визначені А. Ламзиною типи заголовків. Проте авторіві вдалося зберегти притаманні фольклорним казкам функції заголовків – номінативну та інформативну. Заголовки літературних казок випереджають відповідні поетичні чи прозові тексти, відділяють їх від наступних і несуть інформацію про тематику твору, час і місце (таким чином, вже у “передтекстовий період” заголовок впливає на потенційного читача, формуючи ефект очікування і прогноз щодо твору в цілому).

У назвах авторських казок спостерігаємо й жанровизначальні заголовки, які відображають кваліфікативні оцінки автора, у даному випадку демонструють авторське визначення жанру. Досить часто, формуючи розділи власних збірників, письменники виокремлюють казки. Інформація про авторське визначення жанру може звучати і в самих назвах творів “Казка про гадюку й орла, або невдячного приятеля”, “Казка про бика й метелика”, “Казка про кулі зла”, “Казка про яян”,

“Казка про мандрівника”, “Казка про дракона, шевця, що не вмів дарувати заподіяної йому кривди, та інших”, “Казка про кулі зла” Е. Андієвської, “Степова казка” Г. Тютюнника.

Проте у назвах казкових творів авторська вказівка на жанр не завжди є відповідною. Так, до казкових творів відносять “Думу про Трьох Вітрів” (1917) П. Тичини. Хоча поет окреслює у заголовку інший фольклорний жанр – думу, названий твір виявляє жанрові характеристики казки: фантастичність, вибудову сюжетоструктури за специфічними традиційними законами фольклорної казки, трансформацію народної традиції. Специфіка таких заголовків полягає в тому, що вони водночас конкретизують і узагальнюють значення. Конкретизація стосується збереження авторського світобачення, наявності певних кодів у заголовках. Узагальнення вказує на авторську установку стосовно жанрової форми тексту. Стосовно двоїстої природи функцій заголовку висловлювався Р. Барт: “Функція заголовку полягає у маркуванні початку тексту, тобто у конституюванні тексту як товару. Тому кожний заголовок має кілька одночасних значень, серед яких особливо важливим є два: (1) те, про що заголовок говорить, пов’язане із конкретним змістом тексту, якому він передує, (2) вказування на те, що надалі буде літературна “річ” (яка насправді є товаром); іншими словами, заголовок завжди має двояку функцію: оголошення і вказування” [2, с. 388]. Так, названі заголовки творів Е. Андієвської із авторським визначенням “Казки”, містять домінуючі ознаки сучасної літературної казки: фантастичність, тісний зв’язок викладених подій із реаліями сучасного життя, авторською інтерпретацією традиційної бінарної опозиційності “добро-зло” тощо. Одночасно вони засвідчують оригінальне авторське світобачення, яке викладене із залученням лише окремих елементів, характерних для традиційної казкової оповіді. Письменниця демонструє символічність заголовків, виносить у їх звучання авторські неологізми (“Казка про яян”). Задане у заголовку слово програмує весь текст, формуючи категорію зв’язності. При цьому усвідомлення і розуміння значення відбувається ретроспективно, під час повернення до заголовка після завершення прочитання твору. Заголовок, з якого почалося знайомство з казкою, виявляє власне глибоке символічне значення, зв’язує початок і кінець твору.

Для заголовкових назв казок характерна лаконічність. Але трапляються і винятки. Досить конкретна вказівка на зміст твору міститься в “Казці про дракона, шевця, що не вмів дарувати заподіяної йому кривди, та інших” Е. Андієвської. Сформульований авторкою заголовок не розкриває ідею казки, у якій образи злотворців постають у тісному взаємозв’язку з обставинами та настроями, що панують у суспільстві, тобто напряду залежать від пріоритетів людського соціуму. Авторка порушує питання, які не є характерними для казок. Це питання влади та тиранії, тоталітаризму, існування індивідуальності під тиском масової свідомості. Розкриття важливих морально-етичних,

філософських настанов та символічний підтекст творів письменниці дозволили означити ці твори як казки-притчі. Назва аналізованого твору настільки глибоко закодована, що її декодування можливе лише після прочитання твору.

Однією з функцій заголовків є їх імпліцитна адресність. Використовуючи демінутив у заголовках (“Бурячок і їжачок”, “Маленька Оленка”, “Хатка в березовім гаю”), М. Стельмах, не називаючи адресата, все ж спрямовує свої тексти дітям. Такі функції заголовку є цілком виправданими, оскільки для літературних казок досить часто характерна двоадресність, яку Н. Копистянська визначає як таку, що “має подвійного адресата: дітей і дорослих, оскільки може сприйматися на рівні фабульному, на рівні філософському [3, с. 88]”.

Заголовки казок М. Стельмаха виявляють і код національної приналежності, який зосереджується у використанні виразно українських імен та прізвищ. Такий авторський підхід помітний і в самих текстах. Зокрема, у “Лісовій казці”, яка має підзаголовок “За народними мотивами”, автор створює художній світ, у якому нарівно співіснують люди та тварини. Він використовує традиційні українські імена (Маринка), надає характерні для української традиції імена тваринам. Якщо окремі клички тварин мають нейтральне емоційне забарвлення (Рябко, Мурчик), то інші є досить промовистими і демонструють свідому архаїзацію автором тексту. Таким є ім’я барана Рахуби, яке за словником Б. Грінченка потрактовується як “метушня” та “клопоти”. Тобто автор умотивовує таким іменем розгортання конфлікту твору, який розпочався з необережного поводження тварини. Таким же промовистим є ім’я вовка – Хапець, через яке вгадується відповідне джерело – дієслово “хапати”.

Інформативну функцію виконують назви літературних казок, які повторюють фольклорні відповідники. Це казки Н. Забіли “Кирило Кожум’яка”, “Казка про Іллю Муромця”, “Козак Мамарига”, П. Тичини “Дударик”, “Івасик-Телесик”. Використання назв з усної словесності для власних творів засвідчує не лише орієнтацію авторів на фольклорні тексти, а й на їх діалог з іншими текстами (у даному випадку з уснопоетичними). Якщо інформативність заголовків, які містять власне ім’я, містить соціальні та символічні конотації (присутність соціоетнічного коду, ефект відчуття соціального середовища), то в даному випадку таке кодування пов’язується із автором лише як його свідомий вибір уснопоетичного відповідника, засвідчує свідоме звернення до фольклорних джерел і потребує для розуміння назви додаткової інформації: знання літературного контексту, долучення (за умови наявності) інформації підзаголовків.

Так, твір П. Тичини “Івасик-Телесик” мав дві редакції 1924 року та 1965 року. Окремим виданням він опублікований у 1927 році під назвою “Івасик-Телесик. Казка. В переробці П. Тичини”. Це видання із зазначенням “В переробці” чітко наголошує на його народнопоетичне

джерело. Ключовим тут стає саме слово “переробка”, яке вказує на усвідомлену авторську установку на зміну уснопоетичного тексту.

Ще однією особливістю функцій заголовків казкових текстів, що потребують докладнішого висвітлення, є їх вказівка на час та простір, які формують особливі хронологічні та географічні коди. Назви казок М. Рильського “Чарівний город”, “Король”, “Казка про щастя” мають символіко-філософський характер. У всіх казках М. Рильського домінує прагнення автора через об’єднання казково-фантастичного і реального зрозуміти сенс дійсності, пояснити особливості духовного світоустрою, можливості його розвитку і місце людини в нім. У цих казках ми можемо бачити яскраво виражену морально-етичну основу у поєднанні з соціально-історичною, актуальною проблематикою.

Отже, заголовки авторських казок презентують їх різні типи. Характерною особливістю є жанровизначальні функції назв таких творів. Зберігається двоїста природа функцій заголовків, яка зосереджується на оголошуванні та вказуванні. Однією з функцій заголовків є їх імпліцитна адресність. Заголовки казок виявляють хронологічний код та код національної приналежності.

Список використаної літератури

1. Ламзина А. Заглавие / А. Ламзина // Литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / Под редакцией Л. В. Чернец.– М. : Высшая школа, 1997. – 337 с. **2. Барт Р.** Текстуальный анализ “Вальдемара” Е. По / Р. Барт // Слово. Знак. Дискурс : Антология світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 385 – 405. **3. Копистянська Н.** Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н. Х. Копистянська. – Львів : Паїс, – 2005. – 368 с.

Смірнова Н. П. . Функції заголовків літературних казок

У статті робиться спроба з’ясування особливостей заголовків літературних казок ХХ ст., їх зв’язку із жанровою природою творів. Виокремлюються інформативна, жанровизначальна, номінативна функції. Доводиться, що назви літературних казок виявляють хронологічний код та код національної приналежності.

Ключові слова: літературна казка, заголовок, функція.

Смирнова Н. П. . Функции заголовков литературных сказок

В статье делается попытка выяснения особенностей заголовков литературных сказок ХХ в., их связи с жанровой природой произведений. Выделяются информативная, жанроопределяющая, номинативная функции. Доказывается, что названия литературных сказок проявляют хронологический код и код национальной принадлежности.

Ключевые слова: литературная сказка, заглавие, функция.

Smirnova N. P. Function of Headers of Literary Fairy Tales

This article attempts to clarify the features of literary fairy tales' titles of the twentieth century, their connection with the genre of the works. The informative, genre-defining, nominative functions are defined. It is proved that the titles of literary fairy tales show the chronological code and the code of nationality.

Key words: literary fairy tale, title, function.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шестопалова Т. П.

УДК 821.161.2

Г. В. Швець

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
З ПОГЛЯДУ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ “ПРАВО НА ЖИТТЯ”
(ПРОБЛЕМА АБОРТУ ТА ДІТОЗГУБНИЦТВА)**

Людина, живучи в сучасному світі, часто ставить перед собою питання: яка важливість життя, вибору важливішого перед менш важливим, корисного перед шкідливим? Суспільне середовище, потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації, соціальні норми зумовлюють формування та існування життєвої позиції особистості. Що стосується життєвої позиції – це орієнтація особистості у навколишньому світі та середовищі, у тому числі ціннісна орієнтація, її ставлення до інших людей, готовність до здійснення певних дій, форми і способи цього здійснення [5, с. 314].

На нашу думку, яблуком розбрату сучасного суспільства є позиція “право на життя”. Концепція “право на життя” виступає центральним поняттям у дебатах на такі теми як смертна кара, евтаназія та аборт. Серед названих резонансною є проблема абортів. Адже, одним з найбільш спірних питань сучасності, яке турбує науковців, є питання життя та проблема визначення особи: коли починається людське життя? Чи можна вважати особою ненароджену дитину?

Доктор Джеф Колозе (Дейтон, штат Огайо) написав численні праці за своїм основним дослідженням. Учений досліджує, яким чином питання про-життєвої позиції (аборт, дітовбивство та евтаназія) розглядається в американській літературі, зокрема белетристиці. Результат його роботи – книга “Етичний аналіз зображення абортів в американській літературі (Драйзер, Хемінгуей, Фолкнер, Дос Пассос, Бротіган та Ірвінг)” [21].